

SUMMARY

N. Poltavskaya. Development professionally significant qualities teacher of junior classes in the process of application of cooperative forms in teaching.

On the article are analyses the theoretical aspects of problem of important communicative qualities of teacher of junior classes, here the notion «communicative competence», practical application cooperative technologys is represented as facilities of development of communicative qualities teacher.

Key words: professionally significant qualities, communication, communicativeness, communicative qualities, cooperation, dialog.

УДК 378.937

В. М. Романець

Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова

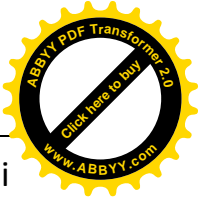
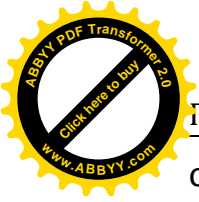
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО СВІТОГЛЯДУ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК МЕТА І СОЦІАЛЬНО ЗНАЧУЩИЙ РЕЗУЛЬТАТ ЙОГО ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

У статті подано результати теоретико-експериментальної роботи з формування професійного світогляду майбутнього викладача зарубіжної літератури в умовах євроінтеграції та глобалізації наукового-освітнього простору вищої школи. Особливу увагу приділено висвітленню концептуальних засад дослідження.

***Ключові слова:** викладач зарубіжної літератури, професійна підготовка майбутніх викладачів зарубіжної літератури, формування професійного світогляду.*

Постановка проблеми. З-поміж стратегічних напрямів модернізації національної системи освіти, окреслених у Законі України «Про освіту», Концепції національного виховання та Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті, одним з найактуальніших постає завдання щодосвітоглядної підготовки майбутніх викладачів. Це зумовлено тим, що в умовах нової соціально-економічної та культурної політики нашої держави, спрямованої на інтеграцію у європейський та світовий науково-освітній простір, оновлена система організації професійної підготовки майбутніх викладачів покликана не тільки врахувати їх природні здібності, але й створити сприятливі умови для творчого розвитку та формування повноцінної особистості громадянина України, відтворити його національний характер, спосіб мислення та гуманістичний світогляд (І. Бех, І. Зязюн, В. Кузь, О. Сухомлинська).

Натомість послаблення соціального контролю значно знижує не тільки громадську активність підростаючого покоління майбутніх викладачу, а й гальмує заходи щодо педагогічного керівництва процесом формування їх

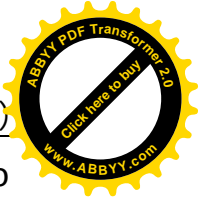

особистості як свідомого громадянина й фахівця. Як наслідок, сьогодні надзвичайно важливого значення набуває не тільки розробка інноваційної педагогічної системи цілеспрямованого, розрахованого на тривалий час виховання в майбутніх викладачів соціальних потреб, особливо пов'язаних із сприйняттям та відтворенням культурних цінностей, а і їх відповідної професійної підготовки до ефективної організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів, з урахуванням нових тенденцій розвитку соціокультурної сфери українського суспільства.

Аналіз актуальних досліджень. Методологічне підґрунтя вивчення феномену світогляду як способу духовно-практичного, а не тільки теоретичного освоєння дійсності та формування суспільної й індивідуальної самосвідомості, а також його дефінітивної характеристики окреслені в наукових працях Р. Арцишевського, В. Афанасьєва, Є. Бистрицького, М. Гончаренка, В. Горського, Н. Патова, О. Спіркіна, В. Черноволенка, В. Шинкарука. Виокремленням елементів світогляду, його типів, рівнів, змістових характеристик у різні часи займалися такі дослідники, як Р. Арцишевський, В. Горинь, О. Єрмолов, М. Ковальзон, П. Копнін та ін. Багатоаспектність проблеми формування художнього світогляду особистості відображена в наукових працях з методології мистецтвознавства (Ю. Афанасьєв, Л. Закс, А. Зись, М. Каган, Л. Столович), психології художнього сприйняття (Л. Виготський, Є. Крупнік, Д. Леонтьєв, О. Леонтьєв, С. Раппопорт, П. Якобсон), поліхудожнього виховання особистості (Л. Масол, Н. Миропольська, Л. Предтеченська, Г. Шевченко).

Психолого-педагогічні основи становлення та функціонування світогляду особистості висвітлені у працях М. Ашманіса, Л. Божович, Г. Залеського, І. Лернера, Н. Менчинської, Е. Моносзона, Т. Мухіної, К. Платонова, Р. Рогової, К. Шуртакова. На важливій ролі художньої літератури та мистецтва в розвитку світоглядної свідомості фахівця наголошено в дослідженнях Є. Володіна, В. Іванова, В. Мазепи, В. Малахова, В. Смікал, Д. Ханіна, Т. Шуртакової.

Однак, проблема формування професійного світогляду майбутнього викладача зарубіжної літератури під час опанування ним фахових дисциплін, їх міжпредметного зв'язку з гуманітарними й педагогічними дисциплінами не ставала предметом самостійного дослідження й потребує подальшої розробки.

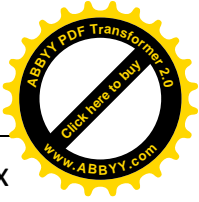
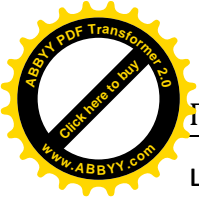

Мета статті – висвітлити особливості формування професійного світогляду майбутнього викладача зарубіжної літератури в умовах євроінтеграції і глобалізації суспільства, специфіку означеного феномену.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи сутність світогляду як суспільного явища, ми ґрунтувалися насамперед на позиціях соціологічного, культурологічного й аксіологічного підходів до його вивчення, що виходять із соціально-історичної зумовленості індивідуальної свідомості і світогляду, тобто розглядали його специфіку насамперед крізь призму соціальної і професійної структури суспільства. У зв'язку з цим ми поділяємо точку зору тих авторів (А. Баталов, А. Демичев, О. Цокур та ін.), які довели, що саме професійна свідомість значною мірою визначає формування особистісного світогляду фахівця, оскільки специфічне суспільно-культурне середовище відповідної професії породжує адекватну їй професійну свідомість, мислення і світогляд конкретного індивіда. Залежно від належності індивіда до певного рівня соціально-професійної структури суспільства, у нього формуються відповідні професійно орієнтовані світоглядні уявлення різної якості – «від марновірства, забобонів й архаїчних звичаїв, що мають силу несвідомого інстинкту, до витончених інтелектуальних, елітарних форм творчого втілення світоглядних шукань» [1, 20].

Вихідна опозиція «людина – світ професії» відбиває специфіку професійного світогляду, що конкретизується в деяких приватних опозиціях, таких, як «людина – предмет професійної праці», «людина – професійне співтовариство», «людина – історія професії». Ця опозиція фіксує, з одного боку, протиставлення суб'єкта професійної діяльності й оточуючого професійного середовища, а з другого – складну систему їх відносин. А оскільки предметом професійного світогляду є взаємодія соціального суб'єкта з об'єктом професійної праці, то «опосередкованою ланкою у світоглядному відображенні виступає завжди суб'єкт-об'єктна чи об'єкт-суб'єктна співвіднесеність» [1, 45].

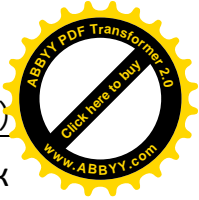
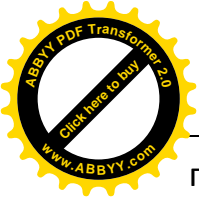
З цього приводу німецький учений К. Хаазе справедливо відзначає, що розвиток професійного світогляду особистості «є не тільки результатом власного досвіду і теоретичного розуміння. Він пов'язаний з опанованими соціальними й іншими – професійними відносинами». У суспільстві створюється і функціонує, так би мовити, загальне світоглядне силове поле,

що пронизує собою свідомість усіх членів суспільства, визначаючи їх загальні саморефлексії, світоглядні настанови й орієнтири. Загальне світоглядне силове поле створює пануючий світогляд, породжуваний сталим типом соціальності [3, 13].

Для нас були важливими також основні положення культурологічного підходу, що стосуються розуміння професійного світогляду як закономірного результату всього попереднього процесу розвитку сфери професійної культури. Це зумовлено тим, що велика частина професійного світогляду формується в межах конкретної культури, домінуючих стереотипів мислення, мови тощо. У цьому контексті очевидна правомірність виділення константної і динамічної частин професійного світогляду: перша – «виникає під впливом уже сформованого способу виробництва, духовної культури, що підростаюче покоління застає вже готовими, інша частина – динамічна, що складається за час життя цього покоління, залежить цілком від його досвіду» [3, 33].

Під час аналізу сутності феномену професійного світогляду ми також враховували настанови аксіологічного підходу, що надає великого значення вивченню його ціннісної складової унаслідок того, що у процесі формування професійного світогляду найважливішим етапом є оцінка індивідом подій, що відбуваються, та явищ. Спираючись на позицію В. Дільтея про те, що основа світогляду – деяка картина світу, що є результатом закономірної послідовної роботи нашого пізнання [3, 133], ми дотримувалися його погляду про те, що сума знань сама по собі не утворює професійного світогляду, оскільки для того, щоб знання стали елементом останнього, вони мають бути опосередковані особистісним ставленням, мають бути оцінені. На основі цієї якості знань формується ядро професійного світогляду – відповідні переконання особистості професіонала, що є вищим проявом його професійної спрямованості і становлять глибоку й обґрунтовану віру у професійні ідеали і принципи. У свою чергу, професійні переконання, як «активна форма висловлення, тобто визначена інтелектуальна (а також залежно від змісту висловлення, політична, моральна, естетична тощо) позиція», регулюють професійну діяльність людини як фахівця. Крім того, найважливішою характеристикою професійного світогляду є його орієнтованість на дію, спрямованість на практичне переломлення: «...Світогляд є не просте знання, не просте

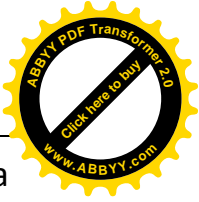
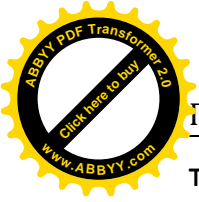
переконавання, а особливе ідеальне явище, що регулює відносини між знаннями і практичною перебудовою світу. Тому світогляд – це не просте світорозуміння, але й знаряддя світоперетворення. Це практичне знання, практична теорія» [3, 135].

Отже, процес опанування професійних знань індивідом, їх включенням у структуру професійного світогляду пов'язані з усвідомленням, інтересом та емоційно-вольовим ставленням до знання. Професійний світогляд – це не просте пізнання фахівцем сфери професійної дійсності, що оточує, а насамперед її оцінка, вироблення особистісного до неї ставлення, що, будучи не «функціональним», а саме «особистісним» утворенням, «психологічно виступає у формі почуття, чи прагнення, чи ідеологічно оформленого оцінного судження. Те саме ставлення знаходить, таким чином, відбиття у сфері і почуттів, і волі, і мислення». Як наслідок, ціннісна складова професійного світогляду, компонентами якої є думки, переконавання, ціннісні орієнтації, ідеали, безпосередньо визначає вчинки і дії особистості професіонала.

У науковій літературі останніх років подається умовивід, що різні професії формують специфічні професійні типи світогляду: політичний, економічний, інженерний, математичний, біологічний, художній, педагогічний, філософський та ін. На основі того, що мислення і свідомість тісно пов'язані з професійною діяльністю фахівця і детерміновані нею, дедалі частіше висувається гіпотеза про існування особливого – професійного типу світогляду.

Однак важко уявити людину, світогляд якої вичерпувався б тільки професійною сферою. Подібна неповноцінна освіта цілком суперечила б інтегративній специфіці самого поняття світогляду. Професійна складова, безумовно, впливає на становлення індивідуального світогляду, але існує не інакше, як його частина, така сама, як ідеологічна, моральна, естетична, релігійна тощо. Не можна також заперечувати, що перераховані вище інформаційні блоки світогляду перебувають у найскладнішій взаємодії, взаємовпливові. Баланс між ними та їх змістовним наповненням створює неповторний світогляд конкретної людини.

Так, А. Баталов пов'язує професію насамперед із предметно-цільовим і технологічним відокремленням: професія – це диференціація і спеціалізація знання і діяльності суб'єктів, що використовують певні

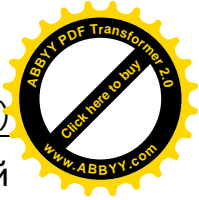
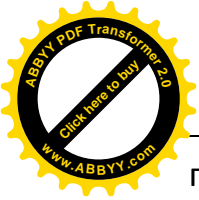

технічні пристрої. Професія виступає і як предмет потреби, і як сфера прикладання здібностей, і як спосіб самореалізації і самоствердження людини. Професіоналізація занять супроводжується соціальним відокремленням людей, що належать до цієї професійної групи. Професія є складним утворенням, це «рід занять, форма забезпечення існування, соціотехнічний процес зі своєрідним механізмом, соціальний інститут, спосіб ставлення людини до природи, до інших людей, до самої себе, предмет її потреби і самоствердження» [1, 52].

Складність тлумачення поняття «професійний педагогічний світогляд» впливає з двоїстої природи освіти: реальна педагогічна дійсність, освітня практика, з одного боку, та ідеї, погляди, теорії, концепції – з другого. Іншими словами, освіта – це одна зі сфер життя суспільства, що існує одночасно з економікою тощо, це і світ ідей, уявлень, теорій, деяка духовна реальність, невіддільна від реальності першого роду, але в деяких аспектах така, що має свою специфіку стосовно неї.

Виходячи з практики освітньої діяльності, науковці (Т. Железнова, А. Касьян, О. Цокур) вважають, що «вихователь-педагог покликаний заражати своїх вихованців тими цінностями, що він сам шанує і які присутні в кожному кроці його життя. Вище мистецтво вихователя саме й полягає в тому, щоб зробити для вихованців притягальними вищі ціннісні сенси так, щоб кожен зміг самостійно відкрити їх як власні, безкомпромісно дорожити ними і привчати себе залишатися вірним їм при будь-яких негодах, труднощах і випробуваннях» [4, 11]. Особливість професійного педагогічного світогляду полягає в тому, що викладач – не тільки носій світоглядної культури, але і її провідник у шкільне середовище через свою професійну діяльність; звідси висока «світоглядна відповідальність» педагогічного університету у процесі підготовки вчительських кадрів. Для професійного педагогічного світогляду характерна дієвість у динаміці, бо вчитель за характером своєї діяльності, працюючи в конкретний історичний період, повинен бути націлений на перспективу, на майбутнє своїх учнів.

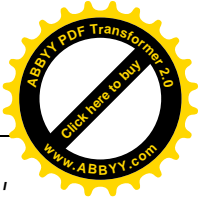
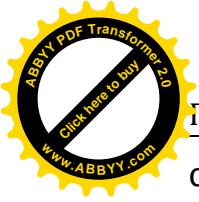
Педагогічний світогляд – це розуміння сутності світу педагогічних явищ, ставлення особистості до нього і свого місця в ньому. Це система переконань, цінностей, поглядів на педагогічний процес, його розуміння, самостійна, особистісна позиція, що допомагає організації й осмисленню своєї

професійної діяльності на основі сучасних наукових досліджень і надає їй продуктивного, ефективного характеру. При цьому передбачається чітке розмежування понять «педагогічний світогляд», що належить до ненаукового повсякденного світогляду, властивого широкому колу осіб: батькам, лікарям, діячам культури і мистецтва, і «професійний педагогічний світогляд» як науковий світогляд, що спирається на фундаментальні знання філософських, психолого-педагогічних, а також економічних і правових дисциплін, що захищають питання школи, родини, дитинства і материнства. Професійний педагогічний світогляд тлумачиться як система поглядів, переконань, цінностей та ідеалів учителя, що динамічно розвивається, заснованих на філософських, психолого-педагогічних, економічних, правових наукових знаннях, що визначають спрямованість його професійної діяльності і відображається в особистісній позиції.

Вивчення наукової літератури засвідчило, що педагогічний світогляд – надзвичайно складне і багатоаспектне явище, що здавна піддавалося і піддається осмисленню в різних наукових галузях знання у статусі одного з фундаментальних понять. При цьому його вивченню присвячена безліч досліджень, здійснюваних з позицій різних підходів: соціально-філософського, історичного, аксіологічного, культурологічного, психологічного, педагогічного. Дотримуючись методологічної позиції, що жоден конкретнонауковий підхід не дає адекватного уявлення про світогляд як про цілісне явище, ми сконцентрували теоретичний пошук на розкритті діалектики понять «світогляд» – «професійний світогляд» – «професійний світогляд викладача зарубіжної літератури».

Доведено, що поняття «професійний світогляд викладача зарубіжної літератури» є похідним від родового поняття «професійний світогляд». Типологічно світогляд викладача як фахівця високоінтелектуальної сфери професійної діяльності, безумовно, належить до теоретичного рівня. Його особливість полягає в тому, що він поєднує в собі риси наукового (оскільки він професійний) і художнього (оскільки він літературний) світогляду. У ньому виявляються одночасно і почуття, і розум; він вимагає природного натхнення, широти кругозору і спеціального пізнання, що здобуваються тільки шляхом тривалого вивчення рідної й іноземної мов, різних сфер реальної дійсності і глибоких міркувань. По'єднання знання і творчого натхнення утворює мистецтво педагогічної діяльності викладача зарубіжної літератури. Професійні знання, що становлять основу його

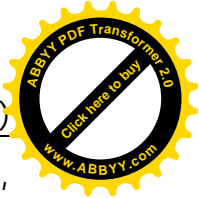
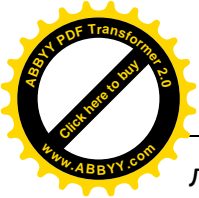

світогляду, мають усі ознаки наукової теорії (мовознавства, літературознавства тощо), а мистецтво викладання по-особливому забарвлює цю наукову теорію.

Професійний світогляд викладача зарубіжної літератури – це система узагальнених поглядів на світ його професії, яка динамічно розвивається, її роль і місце в соціумі, що визначають його ставлення до сфери міжкультурної, іншомовної і міжособистісної комунікації і до самого себе як суб'єкта педагогічної діяльності, а також зумовлена цими поглядами сукупність професійних переконань, ідеалів, принципів пізнання і дій, заснованих на художньо-естетичному смаку й педагогічній майстерності, соціальній зрілості й відповідальності як кваліфікованого фахівця.

Професійний світогляд викладача зарубіжної літератури – це вищий синтез його професійних знань, емоційно-ціннісних оцінок і практичного досвіду щодо реалізації літературознавчої й педагогічної компетентностей. На цій основі, виходячи зі специфіки професійної праці викладача зарубіжної літератури й вимог до його особистості як особливого типу фахівця-професіонала, ми обґрунтували структуру його професійного світогляду у складі інтелектуального, емоційно-ціннісного і діючо-практичного компонентів, що тісно взаємодіють між собою, утворюючи цілісну систему. Крім того, у процесі формувального експерименту, проведеного на базі студентів факультету романо-германської філології ОНУ ім. І. І. Мечникова, протягом 2008–2012 рр. було доведено, що формування професійного світогляду майбутнього викладача зарубіжної літератури відбуватиметься ефективніше за таких дидактичних умов, як: використання комплексу методів структуризації, систематизації та інтеграції культурологічних, поліхудожніх та історико-педагогічних знань студентів з метою становлення у них цілісної художньої та педагогічної картин світу; застосування психотехнічних та соціоігрових методів навчання фахових дисциплін з метою актуалізації художньо-сміслової рефлексії студентів та концептуалізації їх емоційно-ціннісного ставлення до творів зарубіжної літератури як складової педагогічної культури; моделювання ситуацій діалогізації професійно-педагогічного спілкування, що враховують плюралістичний характер європейського та світового освітнього простору.

Висновки. Отже, у процесі власних спостережень за прикінцевими результатами професійної підготовки майбутнього викладача зарубіжної

літератури ми дійшли висновку про те, що його професійний світогляд, будучи складноструктурованим новотвором його особистості як фахівця, поряд з компонентною структурою має свій особливий функціональний механізм, що дозволяє не тільки диференціювати його сутність, але й забезпечувати автономність за допомогою реалізації сукупності відповідних функцій: просвітницької, розвиваючої, виховної, прогностичної, організаційної, культурологічної.

Перспективи подальшого дослідження проблеми вбачаємо в розробці оновленого змісту світоглядної підготовки майбутніх викладачів зарубіжної літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баталов А. А. Профессиональное мышление: Методологический аспект / А. А. Баталов. – М. : Наука, 1988. – 127 с.
2. Макарова Л. Н. Преподаватель высшей школы: индивидуальность, стиль, деятельность : [монография] : в 2 ч. / Л. Н. Макарова. – Тамбов : Изд-во ТГУ, 2000. – Ч. 2. – 142 с.
3. Мировоззренческая культура личности: философские проблемы формирования / [отв. ред. В. П. Иванов]. – К. : Наук. думка, 1986. – 292 с.
4. Цокур О. С. Категорія педагогічної свідомості у професійній підготовці майбутнього вчителя : дис. ... докторара пед. наук : 13.00.01 ; 13.00.04 / Цокур О. С. – Одеса, 1998. – 397 с.

РЕЗЮМЕ

В. М. Романец. Формирование профессионального мировоззрения будущего преподавателя зарубежной литературы как цель и социально значимый результат его профессиональной подготовки в высшем учебном заведении.

В статье освещены результаты теоретико-экспериментальной работы по формированию профессионального мировоззрения будущего преподавателя зарубежной литературы в условиях евроинтеграции и глобализации научно-образовательного пространства высшей школы. Особое внимание уделено освещению концептуальных основ исследования.

Ключевые слова: преподавателя зарубежной литературы, профессиональная подготовка будущих преподавателей зарубежной литературы, формирование профессионального мировоззрения.

SUMMARY

V. Romanets. The formation of professional ideology of the future lecturer of foreign literature as aim and social significant result of his specialized preparation in high education establishment.

The article presents the results of theoretical analysis of the problem of formation of professional worldview of the future teacher of foreign literature in condition of multicultural society. Particular attention is given to coverage conceptual principles of organization of this process by grounding the leading principles of the course «Foreign literature».

Key words: teacher of foreign literature, professional training the future teachers of foreign literature, formation of professional worldview.